

A KUMRÁNI ESSZÉNUS KÖZÖSSÉG

Az emberiség történelmének nincs olyan mozzalma, amelyben az emberi szellem csak úgy egyszerre, minden előzetes fejlődés nélkül jelentkezne. Ezért ha meg akarjuk állapítani a kumráni közösség eredetét vagy mibenlétét, idéznünk kell azt a felfogásukat, hogy ők a „visszatért vagy igazi Izrael”. Ettől viszont nem lehet elválasztani azt az érdeklődésük középpontjában álló másik törekvést, hogy főpapjait „Cádok fiainak” tekintették s így az Áron—Cádok¹ vonal egyenes leszármazottjaiként a törvényes főpapoknak. Hogy ezt részletesebben kifejthessük, vissza kell mennünk időben néhány évszázadot.

A babilóniai fogságban már megtalálhatjuk a klasszikus héber szektarianizmus első megmozdulásait, amint erre emlékirataikban Esdrás és Nehémiás is utalnak.² A nemzeti állam helyreállítása a Jézus előtti VI. század második felében, melyet J.e. az V. században a templomi közösség újjászervezése, illetve a templomi kultusz helyreállítása követett, sokkal kevesebb kérdést oldott meg, mint amennyi felmerült. Igaz, hogy Babilónia megsemmisült, de a perzsa hatalom megsemm hozta meg Juda számára a várva várt békét.

A „Cádok fiai” kifejezés, amely a kumráni iratokban előfordul, igen jelentős, még ha nem is áll módunkban pontosan meghúzni származása vonalát. Az Oszövetségen fonálként húzódik keresztül a Cádok szerepére való összpontosítás, melyet Salamon utódlásában és így közvetve a templommal kapcsolatban kifejtett. Nincs okunk kétségbe vonni azt a hagyományt, mely szerint Cádok, aki Dávid udvarában élt és aki királlyá kente Salamont, a léviták leszármazottja volt (1Krón 6,1—6) és Ithamártól vezette le eredetét, aki Áron életben maradt két fia közül a kisebbik volt. Emellett amikor a templom elkészült és a szövetség ládájának is otthona lett, az ott szolgáló papság előjogokat tulajdonított helyzetének, s egy olyan tekintélyvel kapcsolott a templomi szolgálathoz, amelyet a vidéki papság sohasem fogadott el. Az új templom első főpapja Salamon iránti hűsége jutalmául Cádok lett. Ettől kezdve a törvényes eredet birtoklása került előtérbe s az érdeklődés középpontjába, s természetesen a fővárosban szolgáló papság így komoly előnyben volt a vidékkel szemben. Az idő múlásával és a Jeroboam utáni északi papság tudatos ellenállása folytán ez a szemlélet mindinkább megerősödött. Tehát egy tartós és szilárd kapcsolat alakult ki a templom és Cádok fiai között. Amikor J.e. 733 után az északi papság délre menekült az asszír hadsereg fenyegető közeledése elől, még inkább megmerevedett a törvényes vonal magatartása, különösen ami az utódlás kérdését illette; a főpapi tiszt betöltését ugyan is csak ezen a vonalon engedélyezte.

Ezékielnek a fogság alatti állásfoglalását kell megemlítenünk ezzel kapcsolatban. Az ő jövőendő temploma tulajdonképpen egy eszményi restauráció, amelyben eleven színekkel rajzolja meg Jáhvé dicsőségét, elvonatkoztatva — bár nem szívesen — a jeruzsálemi templomtól (Ezék 10). Ő maga feltehetően északi volt, ezt bizonyítja az „egész Izrael”, tehát észak és dél egybegyűjtésével kapcsolatos szenvedélyes hangja, azután a salamoni templom iránti érdeklődés hiánya, amely jól felismerhető a 10. fejezetben, és végül látomása a 37. fejezetben.

Mindamellett egészen világos az az igénye, hogy az ő ideális-helyre-állított templomában csak Cádok fiai végezhetnek szolgálatot (vö. Ezek 40, 46; 43, 19; 44, 15; 48, 11).³

A fogság utáni reformmozgalom légkörében a kérdésnek újra fel kellett vetődnie akár Cádok fiainak egyszerűen fizikai értelemben vett leszármazása formájában, akár más elképzelésekkel kapcsolatosan is. A messiási reménység első rövid fellángolása I. Dárius uralkodása alatt, ahogyan Aggeusnál találjuk (1—2. fej.), felvetette a templom sürgős helyreállításának a kérdését, s ezzel kapcsolatban Jósua, egy Cádok fiai közül való főpap az ő sajátos kérdésének a megoldását is sürgette. Nem tudjuk, mi történt ezzel a kísérlettel, de lehetséges, hogy a perzsák megsemmisítették a mozgalmat, mivel szélsőségesen nemzeti jellegűnek tekintették.⁴

Nehémiás munkájában sokszor felhasználja Cádok fiait (vö. Nehém 3, 4. 29; 10, 21; 11, 11; 13, 13), és Esdrás ebben a tekintetben még inkább megajándékozta bizalmával a hozzá hűségeseket. Nehémiás intézkedése a papi gyakorlattal kapcsolatosan elégséges volt ahhoz, hogy biztosítsa alkalmazását a perzsa uralom éveiben, amint azt az Elephantinei levél (J.e. 419) is tanúsítja. Esdrás azonban nem sokára úgy látta, hogy a Nehémiás által épített városfal nem elég garancia a házassági törvény teljes megtartásához, mert voltak olyan papok, akik pogányokkal kötött házasságot is törvényesítettek. Amint azt egy kis merészséggel feltételezhetjük, Esdrás intézkedésének eredménye az elégedetlenség terjedése is lehetett. Ott voltak egyrészt azok a cádokita papok, akiket a pogány házasságok miatt megfosztottak birtokuktól, másrészt azok a túlbuzgó elemek, akik elégedetlenek voltak az áldozati kultusszal kapcsolatosan a papi rend visszaállításával. Talán ebbe a korba vezethetjük vissza az esszénizmus egyik hangulatos kitételének kezdetét, ti. hogy ők az „igazi Izrael“, amely aztán a Jézus előtti II. században a kegyességhez kapcsolódott.⁵

A hellenizmus hódító törekvése nem adott teret az új zsidó kultuszállamban a semlegesség számára, s a szeleucidák és ptolemajosok azon kísérlete, hogy bizonyos vallási és politikai normákat kényszerítsenek a zsidóságra, komoly és általános elégedetlenséget és ellenállást váltott ki. Nem érdektelen megemlítenünk, hogy ezek a kísérletek nagy mértékben hozzájárultak a kánonon kívüli, tehát az ún. apokrifus és pszeudepigrafikus irodalom növekedéséhez. Kumránban több töredékét megtalálták Énoknak, a Jubileumok könyvének, a Tizenkét Pátriárka testamentumának és Ben Sirák könyvének. Ezek az írások főként a J.e. II. századhoz tartoznak.⁶ Énok részben idősebb lehet⁷, amíg a Jubileumok könyve, melyet különösen naptár-rendszeréért kedveltek, kb a J.e. 175-öt megelőző időszakra tehető.⁸ A Tizenkét Pátriárka testamentumában⁹ megtaláljuk a kumrániak egyik alapvető hitfelfogásának vetületét, mert ebben a munkában van az első világos állásfoglalás a két Messiással kapcsolatban: az egyik egyházi vagy papi (Arontól), a másik világi (Dávidtól).

Amint megérkezünk a J.e. II. századba (J.e. 175—160 közötti időről van szó), megjelennek a színen a „hasszidimek“, akik hűek maradtak apáik hagyományaihoz, és szembefordultak az új életmóddal, s akik jámborok, hűségesek, kegyesek néven váltak ismertté. Ez az elnevezés a görög nyelvbe is átkerült assidaioi alakban, és a Makka-

beusok könyvében a buzgó lelkű emberek megjelölésére szolgál, „akik szívesen szentelték a törvénynek magukat“ együttműködve a Makkabeusokkal IV. Antióchus Epifanes ellen.¹⁰ Amikor I. Demetriosz J.e. 161-ben Alkimost tette főpappá, a hasszidimek visszavonultak a felkeléstől, és próbáltak békét kötni Alkimossal, mert ő „Áron magvából való pap“ volt. A hasszidimek tehát nem voltak olyan harciasak, mint a makkabeusok, s a vallási szabadság kivívása után nem támogatták ezeket, már csak azért sem, mert kiábrándultak a Hasmonaeus vezetőkől, akik főként világi, tehát politikai függetlenségért és hatalomért harcoltak. Természetesen nem valószínű, hogy ezt a kiábrándulást a hasszidimek kizárólagossága eredményezte volna. Itt inkább arra a hatásra kell figyelniünk, amelyet Ben Sirák gyakorolt, és amely sok tekintetben döntő volt. Ben Sirák, amikor olyan nemzeti hőst vagy személyiséget keres, akiben a történelem nehéz időszakában testet ölt a hűség, elveti a királyságot s meglepetésünkre a prófétákat is. Ebben részben az befolyásolhatta, hogy mindkét intézmény megszűnt Izrael későbbi életében, amihez hozzáadta azt a tényállást, hogy az Otestamentumban az igaz vagy kegyes kifejezés csak Noéra és Ábrahámra van alkalmazva (Gen 6, 9; 7, 1). Ben Sirák ezt az eszményi típust a Cádok fiai közül való utolsó főpapban, Simonban találja meg. Ezt bizonyítja az is, hogy szerinte a Cádok (közvetve Áron) családjából való lévíták voltak Izraelben a legősibb tradíció hordozói a dávidi család mellett, sőt talán felett. Sirák az összes pátriárkáknak s még Mózesnek is csak néhány sort szentel, de Simonnal egy teljes fejezetben (50.) foglalkozik, amelyet egy himnusszal zár le, s ebben ez a mondat szerepel: „Adjatok hálát Istennek, amiért Cádok fiait kiválasztotta arra, hogy papok legyenek, mert az ő jósága örök.“ Ezt a mondatot a szerző unokája és másolója kihagyta, s így nem szerepel az általunk ismert szövegben.¹¹

A nemzet életében a papság volt az egyetlen állandó elem, amelyik nem szűnt meg, és amelyiket nem lehetett lázadással jellemezni, mint a másikat. Az is lehetséges, hogy a papságnak szentelt különleges figyelem szerepet játszhatott azok között, akik a Törvényt tekintették lojalitásuk középpontjaként és azok között is, akik láthatóbb összefogó pontokat kerestek. A Makkabeus főpapok növekvő elvilágiasodása J.e. 161 után a hűségeselek vagy kegyesek egy részét, akik Cádok fiainak tartották magukat, egy vonalba tömörítette. Ráadásul a párthusok inváziója idején a Babilóniából menekülő zsidók J.e. 141—140 körül állandóan növelték a Júdeában amúgy is létező feszültséget. A judaizmus egységén tehát egy igen komoly és jelentős szakadás volt készülöben. Ez az a történelmi helyzet, amelytől kezdve rekonstruálni tudjuk az esszénusok, közelebbről a kumráni közösség történetét.

Valószínűleg ezekre a fordulatokra vonatkozik a Damaszkuszi Irat egyik sokat vitatott szakasza: „A harag idejében, háromszáz és kilencven évvel azután, hogy Nabucadnecár Babel királyának kezébe adta őket, gondoskodott róluk, és az ültetvény gyökerét sarjasztotta ki Izraelből és Áronból, hogy örököljék az országát és dúslakodjanak földje javaiból. Ők pedig felismerték bűneiket, és belátták, (még) vétkes emberek, de még húsz éven keresztül olyanok voltak, mint a vakok, mint akik az utat tapogatják. Isten mégis megértette szándékaikat,

hogy teljes szívvel kutatták őt, és az igazság tanítóját támasztotta nekik, hogy az Ő szíve szerinti útra térítse őket. És tudatta velük a későbbi nemzedékek felől mindazt, amit a végső nemzedékben cselekszik s a pártütők társadalmában — ezek, akik az útról letértek” (CD 1, 5—12).¹²

A szerző ezekben a mondatokban nem történeti elbeszélést ad, hanem intellemmel fordul olvasóihoz. A múltra tekintve mégis megkülönböztet három szakaszt:

1. Isten haragjának idejét, amelynek kezdetét Jeruzsálem bukásában jelöli meg, s ennek tartamát kerek számmal 390 esztendőre teszi.¹³ De ha kerek számmal van is dolgunk, a 390 esztendő akkor is J.e. 586-tól a J.e. II. század elejére mutat.

2. Ezt a szakaszt a szerző a mozgalom megindulásától számított 20 évvel jelöli, amikor mint vakok tapogatózva keresték az utat. Az előbbi számítás alapján ez azt az időpontot mutatja, amikor Antiochus Epifanes hellenizálni akarta a jeruzsálemi templomot és fel akarta számolni a valláshoz ragaszkodó zsidóságot. Ha ebben az időben a mozgalom tagjai „tapogatózva keresték az utat”, ez talán azt jelenti, hogy támogatták a makkabeusokat, de ezt a magatartást később — valószínűleg az Igazság Tanítójának hatására — megváltoztatták.

3. Ez utolsó szakaszban, vagyis annak elején lépett fel az Igazság Tanítója. Az ő küldetését két mozzanattal írja körül a szerző: egyfelől a mozgalmat „Istennek tetsző útra vezette”, amely bizonyosan a makkabeusoktól való elszakadást és a Törvényhez való ragaszkodást s annak sajátos értelmezését jelenti; másfelől kinyilatkoztatta, hogy mi a szándéka Istennek „az árulók gyülekezetével”. Feltehetően ebben az időben szakadt ketté a hasszidimiek mozgalma. A radikális szárny az Igazság Tanítója vezetésével visszavonult a templomtól, és a hozzácsatlakozott papok irányítása alatt maradt. Ez a szárny telepedett meg Kumránban, és belőle fejlődhetett ki az esszénusok irányzata.¹⁴

A mérsékelt szárny elismerte a hatalmat ténylegesen gyakorló hasmoneus főpapokat, belőlük alakult ki a farizeusok irányzata.¹⁵

Amikor a Damaszkuszi Iratot közzétették, a tudósok kapcsolatot gyanítottak a kumráni közösség és a szadduceusok között, mivel az iratban kiemelkedő helyet foglalnak el Cádok fiai.¹⁶ Ugyancsak hasonlóságot láttak a kumrániak és a farizeusok között. Valóban sok olyan vonás van ez utóbbiak teológiai felfogásában, amelyek megerősíteni látszottak ezt a feltevést.¹⁷ Mégis leginkább bizonyítható — és ma már általánosan elfogadott — az a feltevés volt, hogy a kumráni szekta mögött az esszénusokat, vagy legalábbis azok egy csoportját kell keresnünk. Kik voltak az esszénusok? Eltekintve a rabbinikus irodalom utalásaitól, a róluk való ismereteink főleg a történetíró Josephustól és a filozófus Philótól származnak. Plinius Naturalis históriájában is van róluk egy rövid kitétel, de forrásokul szolgálhatnak még Hippolytus, Solinus, Eusebius és mások is.¹⁸

Nem tudjuk, hogy ezek a rendelkezésre álló források mennyire hitelesek az esszénusokról szóló tudósításaikban. Idegen nyelven idegen környezet számára írtak azokról, akiket esetleg maguk is hallásból ismertek. A kumráni közösség életével és gondolkodásával kapcsolatos anyagunk sem mondható teljesnek, de legalább közvetlen és

megbízható. A közösség által írott és olvasott irodalom áll rendelkezésünkre, sőt még a másolatok is, amelyeket maguk a szekta tagjai készítettek és használtak.

A kumráni közösség élete és irodalma az esszénus mozgalom egyik fejlődési szakaszát képviseli, vagy fordítva: az a mozgalom, amelyet esszénus néven ismerünk, a kumráni szövetségkötők története egy korábbi korszakának irányzata lehet. Végeredményben akár esszénusokról, akár kumráni közösségről vagy a szövetségkötők gyűlekezetéről beszélünk, az intertestamentális korszak egy olyan mozgalmáról van szó, amely jellegzetes tényezője volt korának, s amelynek ismerete nélkül nemcsak korismeretünk lenne szegényebb, de Jézus életének és tanításának s a kibontakozó kereszténységnek sok kérdése előtt is értetlenül állnánk.

A következőkben próbáljuk áttekinteni a kumráni közösség életét és szervezetét szertartásai és szokásai tükrében. A kumráni közösség papok és világiak gyűlekezete volt, akik egy jól szervezett életmódot folytattak, szigorúan Isten akaratának teljesítésére rendelve magukat. Egy közös vágy fűzte őket össze: törekedni az igazságra és szentségre, tanulmányozni a mózesi Törvény előírásait, ápolni a közösség alapítójának, az Igazság Tanítójának eszményeit és törekvéseit. A közösség életére nézve a Közösség Szabályzata (1QS) messzemenően a legfontosabb tájékoztató forrásunk. Ez az irat nemcsak a közösségbe való belépést szabályozó előírásokat tartalmazza, de megtaláljuk benne a közösségi élet struktúrájának sok részletét, valamint a különböző fegyelmi vétségeket megtorló büntetéseket is. A szöveg egy igen fontos része foglalkozik a szektának az emberi természetéről, a bűn eredetéről és romboló hatalmáról vallott felfogásával. Egy hatalmas lendülettel megírt kozmikus látomással fejeződik be, amely némi fényt vet annak a vallásos naptárnak a természetére is, amelyet Kumránban használtak, s amely most szintén az érdeklődés középpontjába került. Az egészet egy magasztalás — Isten megszólítása — zárja be: „És Istent így szólítom én meg: O, én Igazságom! és a legfelsőbbet: Javam szilárd támasza, óh Te, a tudás forrása, szentség lakóhelye, magasra szökő tisztelet, mindenhatóság és díz mindörökké“ (1QS 10, 11—12).

A közösség életének zavartalan menetére egy 12 világi tagból és 3 paptól (kohen) álló tanács vigyázott fel (1QS 8,1), akik azt a magot képezhették, amellyel az Igazság Tanítója elkezdte a szervezést.¹⁹ A közösség külső szervezetének hierarchikus jellege volt, felosztva papokra (akiket egyszer Áron fiainak, máskor Cádok fiainak neveztek), lévítákra, vénekre és rendes tagokra. Időnként összehívták a közösség közgyűlését, amelyet a Közösség Szabályzata „Nagyok gyűlésének“ nevez. A tagok előzetesen megállapított szabályok szerint foglalták el helyüket (1QS 6,8—13). Először a papok és vének jöttek, s szigorúan vigyáztak a gyűlések ülésrendjére. Valaki beszédének a megszakítását mint súlyos vétket ítélték meg: „Ne vágjon senki a felebarátja beszédébe, mielőtt testvére befejezte volna szavait, és ugyanígy ne szóljon a számára előírt rendnél hamarabb“ (1QS 6,10). Ha valakinek mondanivalója volt a gyűlés előtt, csak akkor mondhatta el, ha előzőleg engedélyt kért a vezetőktől. A legfontosabb kérdésekben

sorshúzással döntöttek — a régi izraelita hagyományt követvén —, s a gyűlés egész menetére a papok vigyáztak fel.

A Közösség Szabályzatának egyik része (1QS 6,24—7,25) a közösség büntető törvénykönyvét tartalmazza. A szekta életében a tisztesség megsértése, izgága viselkedés, valaki tulajdonságáról hamisan nyilatkozni és más helytelen magatartás a megfelelő büntetést vont maga után. A büntetés általában a bűnösnek egy meghatározott időre való kizárását jelentette mindabból, amit a „Nagyok tisztálkodásának” vagy „tisztaságának” nevezhetnénk. A tisztaság szóval itt olyan tárgyakat és különösen ételeket jelöltek, amelyek rituálisan tiszták voltak, s ezért csak azok használhatták, akik maguk is a rituális tisztaság állapotában vannak. Máskor a büntetést a vétkes ételadagjának lecsökkentésével hajtották végre. A büntetéseket nagyon gondosan osztályozták, és azok jellegüket tekintve nagyon szigorúak voltak.²⁰ Néhány példa: „És az, aki valamilyen dolgot a Legtiszteletreméltóbb nevével mond ki [az haljon meg].²¹ És ha átkozódott, akár baj miatti félelmében, akár bármiféle ügye miatt, vagy hangosan olvasta el AZT a Könyvben, vagy az imában kimondta: távolítsák el, és ne térhessen többé vissza a közösség testületébe” (1QS 6,27).

„Aki tudatosan hazudik: hat hónapra büntetessék” (7,4).

„Valaki, aki vagyoni kérdésben hazudik²² és azt tudatosan tette: közösiék ki őt a Nagyok tisztálkodásából egy évre, és bűnhődjék a kenyere negyedével” (6,25).

„Aki lázadozik a közösség alapelvei ellen: küldjék el, hogy ne is térhessen többé vissza. És ha felebarátja ellen joggatlan ügyben lázadozik: hat hónapra büntetessék” (7,17—18).

„És az, akinek szelleme elhajlik a közösség tanaitól, hogy elváljék az igazságtól és makacs szívvel járjon: hogyha visszatér, két évre büntetessék. Az elsőben ne érinthesse a Nagyok tisztálkodási fürdőjét és a második évben ne érinthesse a Nagyok italát”²³ (7, 19—20).

A közösséget táborokra vagy településekre osztották, amelyeknek mindenike egy kijelölt vezető ellenőrzése alatt állott. Ez a vezető rendszerint egy pap volt. Ezek a kisebb csoportok legalább 10 személyből állottak, mint a „minjan” a zsinagógában.²⁴ A Közösség Szabályzata, de a Damaszkuszi Irat is nagyobb számokról is beszél: ezrekről, százakról, ötvenes és tízes csoportokról (1QS 2,22; CD 13, 1—2). Igen valószínű, hogy azt az esetet kivéve, amikor a közösség valóban ilyen nagy lehetett, ezek a számok a biblikus nyelv reminiszenciái csupán. A kumráni kolostor lakóinak teljes számát nem teszik kétszáznál többre.

Mindezek ellenőrzésére a legfőbb vezető vagy főfelügyelő, a mebaqcer (1QS 7,12) volt rendelve, amely kifejezést nem is lehet kielégítően lefordítani. Nevezhetjük felügyelőnek, de ha a munkakörét nézzük, a szuperintendens kifejezés a legmegfelelőbb.²⁵ (Mebaqcer görögül episcopus.) A főfelügyelő legfontosabb feladata a fegyelem fenntartása a közösség életében.

Egy másik lényeges tisztséget a paqid töltött be. Feladatkörébe tartozott megvizsgálni azokat, akik felvételüket kérték a közösség tagjai sorába. Kérdéseket tett fel nekik hivatástudatukkal kapcsolatban, és döntött afelől, hogy vajon a jelöltségre alkalmasok-e vagy

nem. Az új tagok felvételét szabályozó előírások nagyon szigorúak voltak, és ha a jelölt megfelelt a paqid előzetes tudakozódó kérdéseire, csak akkor jelenhetett meg a közgyűlés előtt, amely véglegesen felvette vagy visszautasította. Azért, hogy kedvező véleményt nyerhesen, a jelöltnek alá kellett vetnie magát egy két évből álló próbaidőszaknak, melyet már a közösség keretein belül töltött el (1QS 6,13—23). A próbaidőszak első éve alatt a jelölt megtarthatta vagyonát, de a második évben már anyagi javait be kellett szolgáltatnia a közösség pénztárába. Attól kezdve, hogy a kumráni közösség elismert tagjává lett, a jelöltnek le kellett mondania a pénzről és más javakról a közös alap javára.

Azoktól a jelöltektől, akiket véglegesen felvettek, megkövetelték, hogy tegyenek le esküt, melynek értelmében megszakítanak minden kapcsolatot a világ embereivel, és teljes szívükkel a mózesi Törvény előírásának szentelik magukat. Ez a fogadalomtétel csak egy részét képezte annak a nagyszabású beavatási szertartásnak, melyet az egész közösség jelenlétében a papok és lévíták vezettek²⁶ (1QS 1,16—2,18).

Az új tagok ettől kezdve elfoglalhatták helyüket a testvérek közösségében, és részt vehettek a szent étkezéseken és tisztálkodási mosakodásokban, amelyeket az előző két évben még eltiltottak tőlük. Mivel a közösség önellátó volt, a tagok mint földművesek, fazekasok, takácsok, pásztorok, méhészek dolgoztak, s ebben a vonatkozásban a kumráni központ mellett az Ain Feshkhai oázis mint a közösség földművelési-kertészeti központja működött. A kumrániak napi munkamenetében a lankadatlan kétkezi munka egy állandó kegyességi gyakorlattal párosult, s ebből a szempontból ha különböztek is, de nem sokban a korabeli más palesztinai kegyességi csoportoktól.

Az Igazság Tanítója meghagyásához való hűséges ragaszkodás nagyon fontos követelmény volt a közösség tagjai számára, és ezért évenként ismétlődő szertartás keretében megújították fogadalmukat. (1QS 2,19—23). Ez alkalommal azokat, akik kötelességük teljesítésében érdemeket szereztek, magasabb rangfokozatra léptették elő, míg az engedetleneket és vétkezőket megbüntették (1QS 6,20—26). Eletüket oly módon szervezték meg, hogy a nappalnak és éjszakának egy részét a szent iratok feletti elmélkedésnek és más lelki gyakorlatoknak szentelték (1QS 10,1—11,22). A régi Törvény iránti odaadásuk annak a rendszernek a gyakorlásában is megnyilatkozott, amely a Thorát 3 évi ciklusra osztotta fel, és ezáltal lehetővé tette állandó, éjjel és nappal való tanulmányozását meghatározott létszámú kisebb csoportok keretében: „És arról a helyről, ahol együtt lesz 10 ember, a Tan magyarázója se hiányozzék sem nappal, sem éjszaka, sohasem, azért, hogy mindenki taníthassa felebarátját“ (1QS 6,6—7).

Az imádság gyakorlatának szintén nagy jelentősége volt a szövetség közösségének életében. A naponkénti imádságot két fő alkalommal gyakorolták: reggel és este. „Hadd lépjek szövetségébe Istennek, midőn kezdődik nappal vagy éjszaka, és ha leszáll az este, vagy a reggel, parancsolatait hadd hangoztassam“ (1QS 10,10.) A szombat ugyancsak az imádkozás különleges alkalma volt, valamint minden hónap első napja, amelyet saját naptáruk szerint számítottak. Ha a kumrániak — különböző hasonló csoportok között — alkalmazták a

vagyonközösséget mint életmódot, akkor rendes étkezésük minden bizonnyal a közös ebédlőben folyt le, s az nagyon egyszerű és egészséges lehetett.

Nagyon nehéz válaszolni arra a kérdésre, hogy a családi élet úgy, ahogyan Kumránban létezett, milyen mértékben terjedt el a szektán belül. A Közösség Szabályzata egy olyan időre tekint előre, amikor az egész nemzet élete megfelelően lesz majd irányítva, s így a nők és gyermekek éppen úgy, mint a férfiak, összegyűlhetnek, hogy meghallgassák a szövetség törvénye alapelveinek magyarázatát. A kumráni kolostor feltárásakor a szomszédos temetőben is végeztek ásatásokat, s számos csontvázat találtak, amelyekről a vizsgálatok kiderítették, hogy női csontvázak voltak.²⁷

A nők bekapcsolása a közösség életébe különbözteti meg a kumrániakat az esszénusoktól általában, mert ez utóbbiak a nőtlenséget gyakorolták. A kumráni irodalomban nincs semmi utalás arra vonatkozóan, hogy a közösségbe való beavatáskor nőtlenségi fogadalmat tettek volna, vagy visszautasították volna a házassági köteleket, bár ahogyan azt egyes tudósok²⁸ kimutatták, nehéz elképzelni, hogy azok, akik magukat teljesen odaszentelték a közösségi élet szigorának, eleget tudtak volna tenni házassági és apai kötelezettségeiknek. De mivel a szektának szimpatizánsai vagy éppen támogatói is voltak Júdea különböző városaiban és falvaiban, ezeknek szabad lehetett házasságot kötni és családot nevelni, természetesen szigorúan a közösségnek a házassági törvényről adott magyarázata szellemében. Ez elképzelés alátámasztására azonban nem tudunk felhozni meggyőző érveket, sőt a közösség természetéből és szervezetéből inkább arra következtethetünk, hogy harcolt minden ilyen megnyilvánulás ellen. Jóllehet a megtalált iratokban nem találunk semmi közvetlen feljegyzést, mégis valószínűnek látszik, hogy azokat a jelölteket, akik nőtlenek voltak, szívesebben befogadták a közösségbe, mint a házasokat.

Mivel a kumráni szekta szervezete közösségi jelleggel bírt, az összes javakat és tulajdont egyetlen kategóriába sorolták, amely az egész közösség rendelkezésére állott, és amelyet szükség szerint használtak fel közös célokra. Kumránban, amíg a kezdőknek a próbaidőszak első évében nem engedték meg, hogy részt vegyenek a közösségi tisztálkodási ceremóniákon, addig nem is követelték tőlük, hogy pénzüket vagy más tulajdonukat átadják a mebaqqernek (1QS 6,13—20). Később aztán megengedték a jelöltnek, hogy részt vehessen az egész közösségi életben és anyagi tőkéjét „összevegyítse” a közösség vagyonával. Ha egy jelölt alkalmatlannak bizonyult, vagyona továbbra is az övé maradt a próbaidőszak leteltével.

A közösség fő célja az volt, hogy anyagilag megkönnyítse azok helyzetét, akik elfordultak a gonoszságtól és követték Isten kinyilatkoztatott akarátát. „És ez a szabályzat a közösség tagjai számára, akik önként vállalkoztak arra, hogy elfordulnak minden rossztól és erőssé válnak mindazok által, amiket Ő önkaratából megparancsolt” (1QS 5,1). Pontosabban fogalmazva a közösség arra törekedett, hogy felemelkedjék a szentség, igazság, méltányosság és kegyelem színvonalára, melyek az Isten természetét alkották, amint azt a régebbi szent iratok is bizonyítják (1QS 5,3—4). Mivel Isten kegyesen feltárta a próféták minden titkát az Igazság Tanítójának (1QHab 7,3 kv), a

közösség biztos volt abban, hogy képes megismerni az isteni tervet, mely életükkel és koruk kiteljesítésével kapcsolatos. Ez utóbbiról meg voltak győződve, hogy az még saját nemzedékük életében megvalósul. Minthogy a kumrániak eredetüknek bibliai megalapozást adtak²⁹, a tagok saját írásmagyarázatukat az Igazság Tanítójának útmutatása alapján fejlesztették.

A közösség létének legfőbb indokát abban látták, hogy ők vannak hivatva készíteni az Úr eljövételét egyéni életük alárendelése és a Törvény szorgalmas tanulmányozása által. Ezért dolgoztak és imádkoztak, remélve a messiási korszak megérkezésében (1QS 9,11). Onmagukat „a szentség önkéntesei”-nek nevezték, nagyon szigorú fegyelemnek vetették alá magukat, amely messze felülmúlta a farizeusi hagyományokat. Ilyen értelemben törekedtek helyrehozni azokat a bűnöket, amelyeket szerintük ez utóbbiak elkövettek, mert úgy érezték, hogy a farizeusok elárulták közös szellemi örökségüket. Következésképpen türelmetlen várakozásban éltek, előre tekintettek az új Jeruzsálem, az új Tempom felé, ahol egy arra méltó papság mutathat be majd Istennek tetsző áldozatot.

Legjobban úgy szemléltethetjük szándékukat, amellyel népükre tekintettek, ha utalunk a közösség legkifejezőbb tantételére. Ez pedig az a reájuk teherként, súlyos feladatként nehezedő hitfelfogás volt, mely szerint nekik kell vezekelniük mindazokért a bűnökért, amelyeket honfitársaik elkövettek, és pedig életük odarendelése és tisztasága által: „... hogy ezáltal az igazság alapjait vessék meg Izrael számára az örök szövetség közösségeként, hogy bűnbocsánatot szerezzenek mindenkinek” (1QS 5,6). S mert a közösség a maga részére egy igen fontos megtisztító szerepet tartott fenn, bizonyos szent göggel hitt abban a képességében, hogy valóban megtisztítja azokat, akik csatlakoznak kötelékébe s elmerülnek élet- és fegyelmi szabályaikban. A tagok állandóan abban a hitben éltek, hogy az ők szenvedésben való állhatatosságukat, a Törvényhez való ragaszkodásukat s a szigorú fegyelem alá rendelt életüket Isten úgy fogja tekinteni és elfogadni, mint az elkövetett bűnökért való jóvátételt. Ennek a jóvátételnek csak akkor lesz eredménye, ha a közösség megtartja a bűnbánat és megtisztulás ama feltételeit, amelyeket Isten kér és előfeltételként állít a bűnbocsánatra (vö. 1QS 3,6; 8,6; 9,14). Egyszóval a kortárs laikus társadalom iránti kötelességüket abban látták, hogy a legmagasabb szinten betöltsék Ézsaiás engedelmes és szenvedő szolgájának szerepét (Ézs 52,13—53,12). Elhatárolták magukat, hogy az isteni segítséggel valósítsák meg céljukat, és ebben az Igazság Tanítójának éleslátása felbecsülhetetlen értékű útmutatás volt számukra.

Engesztelési szerepükön felül meg voltak győződve, hogy az ítélet végrehajtásának a feladata is az ő kiváltságuk lesz. Azok, akik szándékosan megrontották az igazságot és a lelkiséget, a bosszú eljövendő napján meg fogják kapni megérdemelt büntetésüket. „És mindenkinek, aki azon az úton jár, ez a rendeltetése: a bosszúálló Isten lezúduló haragjából az összes pusztító küldött (angyal) fogja örök romlásra taszítani őket, örökkévaló félelemre és végtelen rémületre a sötét helyek tüzének megsemmisítő székelyében” (1QS 4,12). A közösség tagjai nem láttak következetlenséget engesztelési tisztük és a bűnösök feletti ítélet végrehajtása között, sőt szerepüket mint az

ézsaiási szolga hivatását tekintették, amelyet az „Ember Fia” (Dán 7,17—22) vonásával egészítettek ki, akinek hatalma van az ítéletre, és az egész világ felett gyakorolja majd uralmát.

A közösség igen nagy jelentőséget tulajdonított a víz általi mosakodás rituális tisztálkodásának, noha nem tudjuk, hogy ezeket a szertartásokat ténylegesen mennyire gyakorolták a településeken.³⁰ A közösség kumráni központjában végzett ásatások során felszínre kerültek azok a hosszú vízvezetékek, amelyeket abból a célból létesítettek, hogy biztosítsák használatuk által az állandó vízellátást. Feltételezik, hogy azt a ciszternát, amelyet a főépület déli falánál helyeztek el, egyenesen keresztelőmedencének használták. Másrészt azonban a kumrániak a tisztulási ceremóniájuk végzésénél használták a Jordán „élő vizét” is, vagy éppen a nem messze, délre található Ain Feshkha oázis forrásait.³¹ Mindenesetre a hangsúlyt nem a víz fogalmára helyezték, még csak nem is a szertartás formájára, hanem azokra a szellemi-lelki következményekre, amelyeket a szertartáshoz kapcsoltak. Az 1QS 5, 13—14 szerint nyilvánvalóvá válik, hogy az igazi lélek szerinti bűnbánatot tartották az egyetlen tényezőnek, amely meghatározza, hogy az egyén megtisztult-e vagy nem a tisztasági fürdőben. „Még a vízbe se lépjenek, hogy tisztálkodásban érintkezzenek a szentség embereivel, mert úgysem tisztulnak meg, csak ha megtérnek a gonoszságukból.” Az 1QS 3,4—9-ben újra megerősítést nyer, hogy a víz egyedül nem elég a megtisztulásra valamiféle ex opere operato módon. Ezt csak úgy lehet elérni, ha egyéni életüket egészen alárendelik a Törvénynek és Isten akaratanak. „És csak az Ő igazságában szent szellemmel a közösség iránt — így tisztulhat meg bűneitől, és csupán az egyenesség és alázat szellemében bocsáttatik meg bűne, és lelkének Isten minden törvénye iránti alázatosságában tisztul meg a teste.” A megtisztulási forma, amelyet kedveltek és gyakoroltak, a vízzel való beszórás volt, mint az engedelmes szív adományozásának módja, amelyet Isten ígért az ő népének Ez 36,25—27-ben. A rituális mosakodás úgy szerepel Kumránban, mint a közösségi életnek egyik állandó eleme, azonban a szertartás lelki-szellemi értelmezése ellenére a kumráni irodalomban nem találunk olyan utalást, amelyből arra következtethetnénk, hogy a szekta megkövetelte volna új tagjaitól, hogy vessék alá magukat egy bűnbánati keresztségnek a bűnök bocsánatára.

Ebben az értelemben jelentősen különböztek a kumrániak mind Keresztelő János, mind az őskeresztény egyház gyakorlatától, és úgy tűnik, hogy sokkal inkább hasonlítanak a korabeli zsidóság mosakodási szertartásához. A kumrániak életében annyira jellegzetes volt a tisztasági fürdő, hogy a gyülekezetet közös kifejezéssel a „Nagyok tisztálkodásának” nevezik. Irataikból az is kitűnik, hogy kortársaik közül egyedül magukat tekintették olyanoknak, mint akik lelki értelmezést is fűznek a rítushoz, feltehetően az Igazság Tanítója tanainak hatására.

A tisztasági fürdő gyakorlata által a lélek és erő általi megszentelést igényelték, hogy feddhetetlenül járjanak Isten törvényében (1QS 3,4—9). És mert Isten lelke volt az, aki a valóságban az egyént megtisztította lelki és erkölcsi vétkeiktől, az egyén megszentelődését úgy fogták fel, mint fokozatos folyamatot és nem mint egy azonnali

megvalósulást, amelyet kiegészített az isteni kegyelem és ítélet parancsa. Isten szent lelke által való keresztelést úgy gondolták el, mint a Messiás adományát azért, hogy megakadályozza a gonoszság erőinek beszennyező munkáját (1QS 4,21—22).

A kumráni iratokban nincs semmi utalás, amely pontosan leírná, hogyan is történt egy ilyen tisztálkodási rítusnak a lefolyása. Ameddig megfelelő vízmennyiség állott rendelkezésre, a mosakodásokat a Közösség Szabályzatában lefektetett elvek szerint gyakorolták, anélkül, hogy szükség lett volna különleges intézkedésekre a gyakorlat formáját illetően. Viszont az is lehetséges, hogy a szabadságnak ez az állapota más Palesztinában működő keresztelő csoportok között is fennállhatott, az ti., hogy a vízzel való tisztálkodási rítus aktusa egyformán érvényes lehetett leöntés, alámerítés vagy más formában is. Hogyha a vízzel való behintés volt is előírva, az ótestamentumi mosakodás formája minden bizonnyal a teljes bemeletítés volt, amelyet később a prozelita keresztelésnél is gyakoroltak.³²

A szövetségkötők gyülekezetének különböző közösségi ténykedései között a közös étkezés sajátos fontosságot kap úgy is, mint a közösségi jelleg kifejezése. Ha a szekta ténylegesen azonos az esszénusokkal³³, akkor a naponkénti fő étkezésnek egészen egyszerű jellege volt, amelyen részt vehetett minden arra alkalmas személy, s amelynek helye a közös ebédlőterem volt. Azért, hogy a testvérek gyülekezete ne szenvedjen hiányt, ha az összes tagok nincsenek jelen, a Közösség Szabályzata előírja, hogy a közösség megfelelően betöltheti funkcióját, ha legalább tíz tagból álló szükséges szám van jelen, amelyek közül egynek feltétlenül papnak kellett lennie: „Közösen egyenek és együtt imádkozzanak és együttesen tanácskozzanak minden olyan helyen, ahol legalább tíz férfi van a közösség testületéből. Azonban (legalább) egy pap (kohen) legyen köztük” (1QS 6,3—4). Hogy egy közös étkezésre összegyűlhessenek kisebb vagy nagyobb csoportokban, a pap jelenlétére azért volt szükség, mert az ő feladata volt az áldás elmondása az étel előtt.

A rendes közös étkezésektől eltekintve volt egy egészen szakramentális jellegű étkezés is. Az 1. sz. barlangban talált töredékek egyike, amely szoros rokonságot mutat a Közösségi Szabályzattal, de amely mégsem tartozik szervesen ahhoz, s ezért a Gyülekezeti Szabályzat (1QSa) elnevezést kapta, azt mutatja, hogy ez a szakrális étkezés Kumránban messiási hangsúlyt kapott azáltal, hogy a résztvevők között ott van egy felkent isteni személy, aki a főpap után másodiknak mondja az áldást. Annak az egyedülálló szerepnek a szemléletében, amelyet a közösség magának fenntartott, ezt az étkezési rítust úgy is tekinthetjük, mint a messiási vacsora előképét, amelyet arra az időre vártak, amikor az isteni kegyelem új korszaka is megvalósul. Ezen az étkezésen a papi és dávidi Messiások mellett részt vettek Izrael vénei és bölcei s a gyülekezet hívó tagjai. Ez a szent étkezés kenyérből és borból állott: „És ha közös asztal melletti étkezéshez gyűlnek össze... és a közös asztal meg van terítve... ne nyújtsa ki senki a kezét a kenyér vagy a bor után először a papnál hamarabb, mert ő áldja meg az elsejét a kenyérnek és a bornak. És ha az már ő előttük kinyújtotta a kezét a kenyérre, ő utána Izrael felkentje nyújtsa ki kezét a kenyérért” (1QSa 2,18—20).

Mint azt már előbb említettük, a közösségbe való felvételre jelentkezőknek nem engedték meg azonnal, hogy részt vegyenek ezeken a vallásos jellegű étkezéseken, csak miután letöltötték a második próbaévet is. Éppen ez az elővigyázatosság szemlélteti azt a nagy fontosságot, amit a kumrániak általában a papsághoz és azok előjogaihoz kapcsolnak, s lehetséges, hogy ennek a magatartásnak megfelelője az a nézet is, hogy ez a különleges étkezés tulajdonképpen a szombat napi „szent kenyerek” elfogyasztásának (Lev. 24,5—9) képezhette egy módosított formáját. Eszerint 12 kenyeret tesznek az asztalra egy láthatatlan isteni lény elé más étkezési jelvényekkel együtt, mint tálak, kancsók és kelyhek (Exod 25,29). Azt, hogy a papi mellékjövedelmekre vonatkozó pentateuchi hagyományt szintén komolyan vették, talán az mutatja, hogy az ásatások alkalmával Kumránban nagyon sok állati csontot találtak cserépedényekkel együtt eltemetve. Ezek kétségtelenül sajátos étkezésükkel álltak összeköttetésben. Arra a kérdésre viszont, ami ezekből a leletekből következhetne, hogy vajon a kumrániak ténylegesen gyakorolták-e az áldozatot, nagyon nehéz felelni. Rendes körülmények között, amíg a Templom — ha időlegesen is — a szerintük törvénytelen főpapság ellenőrzése alatt állott, ők nem vettek részt az istentiszteleteken. Természetesen az is elképzelhető, hogy a közösség tagjai a pusztában oltárt emeltek a mózesi ősi hagyomány szerint, és azokon saját papjaik mutattak be Istennek tetsző áldozatot. Másrészt azonban magukévá tehették — és ez is tűnik ki irataikból — a közösségi ima-áldozat eszméjét is abban a meggyőződésben, hogy a kegyes életnek szentelt ajkak imája megfelelőbb áldozat a Teremtő előtt. Addig, amíg az áldozat kérdésében nagyon nehéz bizonyítani s csupán feltevésekre vagyunk utalva, fennáll az a tényállás, hogy a Közösségi Szabályzat nem tartalmaz semmi előírást az áldozattal kapcsolatban. A legelfogadhatóbb következtetés az lehetne, hogy a szövetségkötők közössége legnagyobb feladatának tekintette felajánlani egész önmagát Istennek: „Midőn ezek a fenti követelmények szerint lesznek meg Izraelben, a szentlélek alapjaként, örök igazságként... és kegyelemként a földnek, inkább mint az égő áldozat húsa és a véres áldozat kövérsége: akkor az ajkak fohásza jog szerint is olyan (lesz), mint az engesztelő illatáldozat és a gáncstalan út, mint a kegyesen fogadott áldozati felajánlás” (1QS 9,3—5; vö. Péld. 15,8—29).³⁴

A kumrániak minden törvényükben és szokásukban a törvényes papság eszméjét, egy szigorú fegyelmet, Isten akaratának való engedelmességet és a régi mózesi Törvény erkölcsstanához való teljes odaadást próbálták kifejezésre juttatni. Az ő hitük sokkal következetesebb volt, mint sok tekintetben a korabeli judaizmus, ahhoz a képhez viszonyítva, melyet az Ótestamentumban találunk.

DR. SZABÓ ÁRPÁD

JEGYZETEK

¹ J. Liver, *Revue de Qumran*. 6/1957, 3—30.

² W. F. Albright: *From the Stone Age to Christianity*, 1957.

³ M. Burrows: *A holttengeri tekercsek*. Budapest 1961, 223. l.

⁴ Albright-Mann: *Qumran and Essenes: Geography, Chronology and Identification of the Sect*. Theological Collections, London 1969, 17. l.

⁵ F. M. Cross: *The Bible and the Ancient Near East*. New York 1961, 133—202. l.

⁶ Josephus minden valószínűség szerint helyesen őrizte meg a főpapak sorrendjét, és így Ben Sirak jóval a J.e. III. század vége előtt keletkezhetett, mivel a zsidó történetíró Igazságos Simon főpapságát e század közepére teszi.

⁷ Több vonatkozásban is szoros kapcsolatot tudunk kimutatni a Magasztalások (Hodayot) és Enok könyve II. része között, amelyet kétségtelenül a J.e. II. század első évtizedeiben zsidó nyelven írtak.

⁸ Albright: I. m. 20. l.

⁹ E. Bickerman a Jour. Bib. Lit. 69/1950, 245—260. l. a könyv eredetét a J.e. II. század első negyedére vagy a III. század utolsó évtizedére teszi.

¹⁰ Kovács Károly: Hellenizmus, Róma, Zsidóság. Köln—Bécs 1969, 353. l.

¹¹ Albright-Mann: I. m. 19. l.

¹² Izrael Isten ültetvénye vagy szőlőskertje (Ézs 5,1 kv): ezzel a megjelöléssel a szerző a zsidóságban megindult vallásos mozgalmat, vagyis a hassidimeket jelöli meg. Mivel pedig Aront, a papság őseit is említi Izrael (a nép) mellett, azért a megterési mozgalomban hangsúlyozottan kiemeli a papság szerepét.

¹³ A kutatók többsége a 390 esztendőzt Ez 4—5-ből kölcsönözte, tehát nem történeti visszaemlékezésből származó „kerek” számnak veszi.

¹⁴ Az esszenusok (görögül essenoi vagy essaioi) nevének értelmezése körül sok vita folyt. Ma valószínűnek látszik, hogy a héber chasid arámi változatának, chasajának az elgörögösített alakja.

¹⁵ A farizeus név elkülönültet jelent, de éppen az a bizonytalan, hogy milyen elkülönülés hozta létre ezt a nevet. A farizeusok mint a törvény hívei egyrészt elkülönültek a hellenistáktól, akik elhagyták az ősi hagyományt, de elkülönítették magukat minden tisztától vagy mindattól, ami azt előidézheti.

¹⁶ Minthogy a cádokita és szaduceus a héberben azonosak, ezért olyan feltevések is voltak, amelyek a kumráni mozgalmat legalábbis kezdeti szakaszában a szaduceusokkal azonosította. A szaduceusok valójában nem voltak a farizeusokhoz és esszenusokhoz fogható párt, hanem a vezető papi családok és rokonságuk csoportja. Legnagyobb befolyásuk a J.e. II. század második felében volt, de politikai jelentőségüket és vezető szerepüket később is megtartották.

¹⁷ Ézs 40,3 versének buzdítását a farizeusok is magukra vonatkoztatták. Szintén voltak társaságaik, amelyek hasonlóságot mutatnak a kumráni közösséggel. Tagjaikat haberim-nek vagy rabbim-nek nevezték, ahogyan a Közösségi Szabályzat is emlegeti a tagokat.

¹⁸ Josephus: Zsidóháború; Zsidók története. Philo: Hypotetica. Plinius: A természet története.

¹⁹ E. F. Sutcliffe: The Monks of Qumran, 1960, 152. l. Vö. A. R. C. Leaney: The Rule of Qumran and Its Meaning, 1966, 210. l.

²⁰ A. Dupont-Sommer: The Jewish Sect of Qumran and the Essenes, 1956, 87. l.

²¹ A Törvény: Lev 24,16. De lásd még a Tízparancsolatban: Ex 20,7. A közösség a névtabut szigorúbban vette, mint a korabeli zsidóság.

²² Ilyen esetről szól a nevezetes Újtestamentumi hely: ApCsel 5,1—11.

²³ Ez összhangban van a rabbinikus szabályokkal, amelyek a szentelt italok használatát szigorúbban korlátozzák, mint más anyagokét.

²⁴ M. Burrows: I. m. 190. l.

²⁵ Uo. 191. l.

²⁶ Ez a szertartási mozzanat a Deut 27—30. fejezeteket idézi. Jellemző s a papok magasabbrendű szerepére mutat a lévítákkal szemben, hogy az áldó és Istent magasztaló igéket a papok, míg az átokformulákat a lévíták mondják. Az ismétlődő „ámen, ámen” a nép részvételét jelenti a szertartásban.

²⁷ Valószínű az a feltevés, hogy amikor a J.e. 31-i nagy földrengés után a közösség tagjai elhagyták a központi települést, más helyi csoportok keletkeztek, amelyeknek legalább egy része feladta a nőtlenség elvét. Vö. G. Vermes: Discovery in the Judean Desert, 1956, 17. l.

²⁸ F. F. Bruce: Second Thoughts on the Dead Sea Scrolls, 1961, 117. l.

²⁹ W. H. Brownlee: The Biblical Archaeologist, 1951, XIV. nr. 3,54. l.

³⁰ J. M. Allegro: The Dead Sea Scrolls, 1956, 90. l.

³¹ Vö. Cross: I. m. 68. l.

³² H. H. Scobie: John the Baptist, 1964, 93. l.

³³ R. K. Harrison: The Archeology of the Old Testament, 1963, 109. l.

³⁴ A közösség feleslegesnek minősítette az áldozatokat. Ezek helyét szerintiük az igazságos életnek és az imádságnak kell betöltenie. Ezzel a felfogással a J.e. VIII—VI. századi nagy próféták tanítását valószínűsítik meg. Vö. Ézs 1,11; Ám 5,21—24; Mík 6,6—8; Jer 6,20; Hós 6,6; Zsolt 50,8—12; 1Sám 15,22.

IGAZ EMBER, MŰVÉS Z TANÁR

(Márkos Albert, 1878—1949)

Márkos Albert tanár úr, volt tanítványainak Berci bácsija, mint latintanárunk megtanított — többek között — erre a latin közmondásra is: „Quem dii oderunt, pedagogum fecerunt.” A közmondás igazságát szavakkal sohasem igyekezett cáfolni, de egész magatartásával, tanítványaihoz fűződő kapcsolataival szüntelenül bizonyította annak ellenkezőjét.

25 éve halott, és még mindig tanít. Munkássága nyomán tanítványai az életet komolyan vevő, de vidáman szemlélő új emberként kerültek ki az életbe, és jó tanítványként tovább hintik az emberbe vett hit magvát.

Osztályomnak az elsőtől osztályfőnöke volt hét éven át. Sokszor láttuk összevont szemöldökét, szikrázó szemeit, de már az első hetekben annyira megszerettük, hogy félni tőle sohasem jutott eszünkbe. Pedig kétségtelenül nagy tekintélye volt.

Hadd idézzem egyik tanítványának, Bözödi György írónak rövid vallomását: „Az élő nyelveknél azért szerettem jobban a latint, mert ezt nem kellett hallani és beszélni. De lehet, hogy azért is, mert kitűnő latintanárunk volt, a Márkosok apja. A gyermekei mind művészek lettek, ő mint tanár volt művész.” — Ez a vallomás nemcsak megható, hanem meggyőző is: egy, a hallását már kora ifjúságában elvesztett, felettebb érzékeny ember kései hálájának, köszönetének finom megnyilvánulása. Csak a tanítványai tudják igazán, hogy a Bözödi megállapítása milyen igaz. Márkos tanár úrnál nem az volt a leglényegesebb, hogy mit, hanem, hogy hogyan tanított. Egész gimnáziumi életünkben talán a legkitörőhetetlenebb emlékem ezzel kapcsolatos: a párbajok! A fiatalok közti szópárbajokat mindig meghallgatom és nagy élvezettel — a rádión, de a Berci bácsi ötletéből fakadt párbajok mások, többek voltak. Nemcsak a tudást, hanem a jellemet is fejlesztették. Ő csupán egy volt a hallgatók közül. A harcot a kihívó és a kihívott vívták. Kérdéseket tettek fel egymásnak a latin nyelvből, nyelvtanból. — Míttesz, mit tesz? — Hangzott fel az egyik kérdés. Berci bácsi a háttérből csendesen helyesbített: „Míttesz (mít-tész) mit jelent?” Azt már az elején belénk véste, hogy bátor gyerek csak magánál erősebbet hív ki párbajra, de ilyen és hasonló helyesbítésekkel, apró észrevételekkel tudatosá tette tanítványaiban, hogy a győzelmet csak tiszta eszközökkel és komoly munkával érdemes kivívni.

Művésze volt-e pályájának? Kétségtelenül az, de ennél sokkal több is: egész ember volt, tanár mivoltának aranyfedezete tiszta, töretlen, meg nem alkuvó embersége volt. Nem kellett szakmai nagyképűség vagy szüntelenül kovácsolt tanári tekintély mögé rejtőznie, vagy rejtegetnie a köztudat szerint a tanári tekintéllyel össze nem gyeztethető emberi gyengeségeket.

A Bácsi-torokban töltött kiránduláson Márkos tanár úrnak — néhány pohár bor után — a hangulata magasra szökkent: